

TANITIM VE DEĞERLENDİRME YAZILARI

Mehmet EVKURAN, *Sosyal Bilimler Mantığı ve Kelâm*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2005, 183 s. (ISBN: 975-6788-24-0)

Yunus ÖZTÜRK*

Sosyal bilimler ve Kelâm ilmine arasındaki ilişkiye dair kaleme alınan nadir eserlerden olan *Sosyal Bilimler Mantığı ve Kelâm* isimli bu çalışma, bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Yazar kitabın önsözünde yer alan şu ifadelerle, bu çalışmanın üzerinde yoğunlaşacağı konuyu, izlenecek yöntemi ve sınırlarını özetlemektedir:

“Çağdaş bilimler dünyasında kelam ilminin yerini soruşturduğumuzda, sorunun sadece bir dinsel disiplinin sorunlarını tartışmakla sınırlı olmadığını aksine daha geniş bir çerçevede yer alan ve boyutları varlık, bilgi, siyaset, fizik, metafizik, kültür, felsefe alanlarına kadar uzanan derin bir tartışma alanının bizi beklediğini anlamaktayız. Biz bu çalışmamızda sorunun bilim felsefesiyle ilgili yönünde yoğunlaşacak ve varlık-bilgi anlayışları ekseninde konuya yaklaşacağız. Bu bağlamda, bilim anlayışında dünden bugüne yaşanan önemli gelişmeleri ve kırılma noktalarını tespit etmek, bunların bilim felsefesi açısından taşıdıkları etkilerini kavramak gerekiyordu. Dini ilimlerin, içinde

oluştukları kültürel dünyada egemen olan düşünce kalıpları ve gündemler, bu ilimler üzerinde, metotta ve içerikte, dayanışma ve karşıtlık oluşturma biçiminde etkili oldukları görülmektedir.”

Eserin giriş bölümünde, (ss. 11-25) önsözde belirtilen gerekçeler dolayısıyla öncelikle Kelam ilminin doğuşu ve görevi, kelamcının konumu, hakikat teorisi ve kelamın normatif içeriği ve kelam geleneğinde kırılma gibi konu başlıklarıyla

* Ar. Gör., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı.

çalışmanın kelâm ilmi açısından şekillendiği çerçeve sunulmaktadır. Kelam ilmi, kelamcının ortaya çıkışından hareketle ele alınmış ve rasyonel bir İslam anlayışı ortaya koyma çabalarının adı olup (s.11), din kurucusunun (Allah) hitabında görülen ve Hz. Peygamberin uyguladığı bir yöntem olduğu (s.15) belirtilerek kelam ilminin köklerinin dayandığı nokta belirlenmiştir. Kelam ilmi, kelamcının toplumda üstlenmesi gereken misyondan hareketle toplum için ihtiyaç duyulan bir ilim olarak sunulmuştur. Kelamın salt dini bir ilim olarak algılanmasının yanlışlığına, bu ilmin dünyadan bağımsız olmaması gerektiğinden hareketle de Müslümanların dünya hayatında karşılaştıkları siyasi, sosyal, kültürel ve toplumsal ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik bir yaklaşıma ve yönetime sahip bulunması gerektiği üzerinde durulmuştur. Daha sonra gelenek içerisinde bu misyonun taşınıp taşınmadığı sorgulanmış ve genele teşmil olan yaklaşım olarak ise teolojik bir yaklaşımın bağlamından kopuk olarak ele alındığı takdirde tarihin ve insanın ürünü olan bu eserlerin ilahi bir niteliğe bürüneceği endişesi dile getirilmiştir.

Kelamın normatif içeriği dolayısıyla bazı hakikat teorileri sunmakta olduğu ve tarihsel süreçte ortaya çıkan mezheplerin de bu teorilerin temsilcileri olduğuna işaret edilmiştir. Böylesine teorilere sahip bulunan kelamcının yeni bir dünya kurma konusunda konumlandığı yer tespit edilmeye çalışılmış; gerek kelamcının gerekse kelam ilminin günümüz toplumu için, sorunların çözümünde nerede bulunduğu ve Kelam ilminin İslam düşünce geleneğinde sahip olduğu konum belirlenmeye çalışılmıştır.

“Doğa Felsefesi ve Kelâm” başlıklı *birinci bölümde* (s. 27-96), felsefeciler ve kelamcılarının atom kuramına yaklaşımları incelenmiş ve bir problem olarak nedensellik felsefe ve kelam yöntemine göre açıklanmıştır. Delil ile delillendirilenin ilişkisi, kelami yöntemin temellendirilmesi, yapısı ve yöntem krizi alt başlıklarının oluşturduğu bölümde, kelamın fizikle metafiziğin kesişme noktası olduğu ve metafizik amaçlara ulaşmak için fizikî olanın kelam metodolojisinde sahip olduğu önemin üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla kelamcının fizikle ilişkisinin metafiziksel, metafizikle ilişkisinin ise fiziksel olmak üzere, karşılıklılık barındırdığı ve kelami yöntemin gerek fiziki gerekse metafiziksel yönünün bulunduğu anlaşılmaktadır.

Atom nazariyesinin kelamda, Aristo'nun felsefesinde taşıdığı anlamları barındırdığı ve mantık kategorisiyle metafizik içeriğinin korunduğu, bununla kalmayıp yeni anlamlar yüklendiği belirtilmiştir. Grek filozoflarının ontolojiye dair açıklamaları olarak işaret edilen atom nazariyesinin, İslam düşüncesine ve medeniyetine Yunan felsefi mirasından taşıdığı belirtilmiştir.

Kelamcılarının atom nazariyesi üzerinden doğa felsefesiyle ilgilendikleri belirtilmiş ve bu alanda oluşturulan kavramlara (cevher-araz vb.) dair analizlere yer verilmiştir. Varlık'a dair yaklaşımlarda yaşanan değişimler sonucunda kelam ilminin bu değişimlerden ne derece etkilendiği soruşturulmuş ve buna paralel olarak büyüyen yöntem krizi ile sistematik yaklaşımlara dair sorunlara değinilmiştir.

“*Sosyal Bilimler Felsefesi ve Kalam*” başlıklı *ikinci bölümde* (s. 97-167) “*Atom-Altı dünyanın keşfi ve düşünsel sonuçları, Varlık Bilimi’nin fenomenolojik savrulması, Sosyal Bilim mantığı ve Rasyonellik ilkesi, Hakikat Sorunu ve Söylem-Kalam*” adlı ana başlıklardan oluşmaktadır.

Bu bölümde öncelikle insanların dünyayı keşfetmeleri sonucu yaşadıkları değişikliklere yer verilmiş ve bu değişimlerin insanın dünyayı algılamasına nasıl etki ettiği ve ortaya çıkardığı sonuçlara değinilmiştir. Bu keşfetmenin sonucu olarak ise insanların varlığa dair düşüncelerinde yaşadıkları köklü değişiklikler ve taşıdıkları geleneksel varlık anlayışındaki bir takım düşüncelerin sorgulanmaya başlanması belirtilmiştir.

İlerleyen kısımlarda ise ana gövde olarak sunulan metafizik’in bünyesinden bir takım bilimlerin ayrılmaları ve metafizik’i eleştirerek kendilerini var etme çabasına girişmeleri, metafizik’in bir krize girmesine ve bununla bağlantılı olarak geleneksel bilim anlayışında bazı parçalanmışlıkların yaşanmasına neden olarak sunulmuştur.

Doğa felsefesinde yaşanan bu sarsıcı değişimlerden sonra İslam dünyasında yaşanan süreçte ortaya çıkan bazı metodolojik sorunlar ele alınmış ve kalam ilminin bu sorunlarla ilgisi incelenmiştir. Daha sonra bu değişimlerden yansıyan sorunların kalam ilmi açısından önemli görülen sonuçları tartışılmıştır.

Sonuç olarak, kalam ilminin kökeni, tarihsel süreci ve normatif içeriği incelendikten sonra bir kelamcının toplumda ya da toplumu için taşıması gereken hasletler üzerinden kelamın ve kelamcının konumunun tespit edildiği ve bu konulara bağlı olarak varlıkla olan ilişkisinin tartışılıp, yaşanan küresel gelişmeler sonucu düşünce dünyasında nasıl bir değişim ve dönüşümün yaşanabileceğini ve ne gibi sonuçlar doğurabileceğini ortaya koyan bu çalışma alanında önemli bir katkı sunmaktadır. Bu eser, okuyucusunun; kalam ilminin gayesi ve bu doğrultuda doğa ile ilişkisi nedir? Bu ilişkinin tarafları birbirleri için ne ifade eder? (doğa, kalam ilmi için ne ifade eder?) dünyada yaşanan bilime ve varlık’a dair yaklaşımdaki değişimden kalam ilmi etkilenmiş midir? gibi sorularını cevaplayacak niteliktedir.